Klasik Batı Müziği

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

Venedik'te köhneliğin görkem ve güzelliği

Venedik, hayâllerinin izinde yürüyen romantik sanatçıları asırlardır benliğine bir mıknatıs gibi çekmeye devam ediyor...

Canaletto'nun fırçasından asırlardır değişmeyen Venedik, 18. yy.

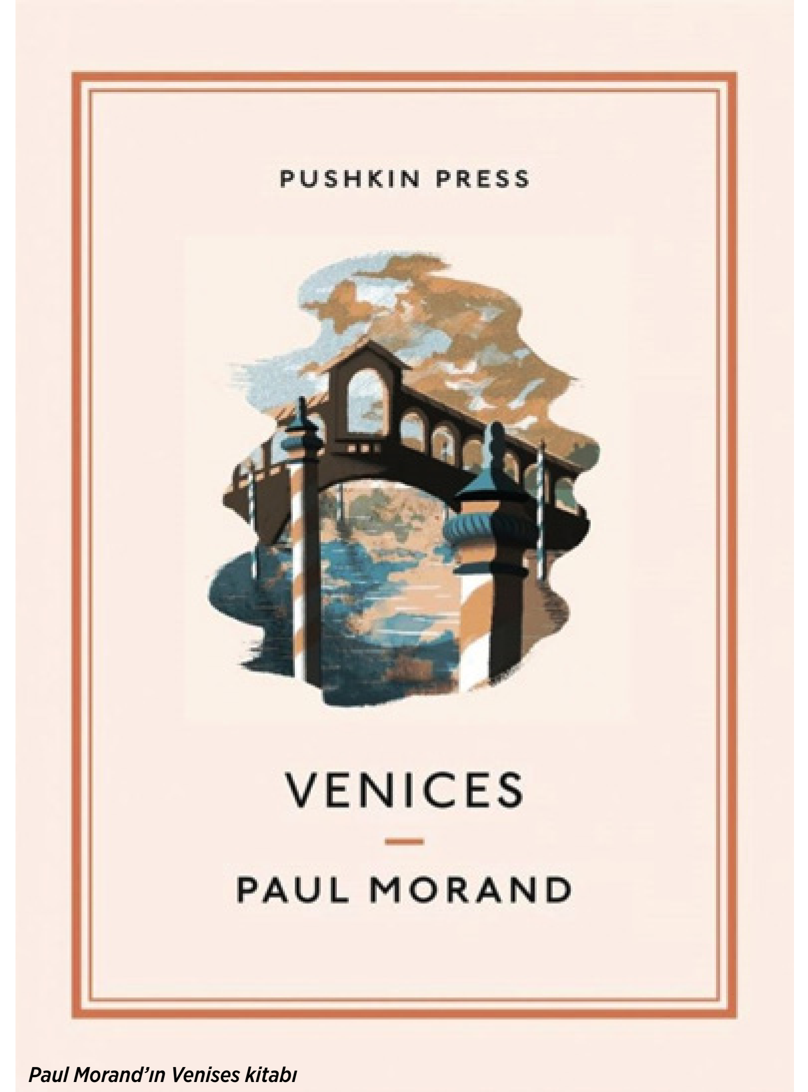
Liliput ülkesinde Gulliver'e benzeyen 16 katlı devasa geminin güvertesinde pırıl pırıl güneşli bir sabah saatinde Canaletto'nun bir tablosuna girer gibi Venedik lagününde yavaş yavaş ilerlerken, belli belirsiz çan sesleriyle bizi uzaktan karşılayan bu yarı batık, başları eğik çan kuleleriyle bezeli, yuvarlak kubbeli kiliselerin kanallar arasında serpiştirildiği, eskimiş binaların yorgun, solgun ve yıpranmış cephelerinde gerçek güzelliğin katıksız estetiğinin hâlâ hissedildiği şehrin yeni bir güne başlarken duyduğu ve duyurduğu o tazeliğin heyecanını yakalamaya geldiğimi çok iyi biliyor ve bize tanınan o dört saat içerisinde, tursitik olmasına rağmen, hâlâ otantikliğini koruyan bu hayâller şehrinden kendi hayâllerime mütevazı da olsa bir pay çıkarabilmeyi çok arzuluyordum. Yine her zaman olduğu gibi küçük sembolleri birbirine bağlayacak, bir bina üzerinde okuduğum isimle yönümü bulacak, çan seslerinin müziğine kulak verecek ve bu defa haritaya hiç bakmayarak, Venedik'in kanallarında turist akınından kaçmaya gayret ederek, bir anda kaybolup gidecektim.

Çıkmış olduğum bu gemi seyahatinde kitaplarım arasında Paul Morand'ın *Venices*'ini yanıma almadığım için doğrusu pişmandım; üstelik Man Ray'in 1927'de Morand'ı güvertesinde çektiği o meşhur fotoğraf karesindeki gemide, dumanlar arasında benzer bir duruşla, aynı yıllarda Venedik'e bakamadığım için de üzgündüm; ama ruhum o kitabın satırlarında nasıl olsa dolaşmış ve dolaşmaya devam ediyordu. 21. yüzyılda bu şehre ikinci defa uzun bir gemi yolculuğunun ardından adım atarken de Aschenbach'ın vaporettosu'nda gidiyor gibiydim. *"Venedik'in kanalları mürekkep gibi siyahtır"* diye yazıyor Morand ve ekliyor: *"Jean-Jacques [Rousseau], Chateaubriand, Barrès, Proust'un mürekkebidir o; bu mürekkebe kalemini batırmak hiç tartışmasız bir görevdir ve sadece bir Fransız için de değil. Venedik Attila'ya, Bonaparte'a, Habsburglar'a ya da Eisenhower'a karşı koymadı; onun çok daha önemli bir görevi vardı: mevcudiyetini sürdürebilmek; onlar kayaya inşa ettiklerini sanıyorlardı, oysa o şairlerin saflarını tuttu ve suyun üzerine inşa edilmeyi tercih etti".* Belki de Venedik bu yüzden hayâllerinin izinde yürüyen romantik sanatçıları asırlardır benliğine bir mıknatıs gibi çekmeye devam ediyor. Çağımızda estetik kavramı hızla tanınmazın ötesinde değişmiş olsa da, geçmişin estetiğini ruhlarında duyanlar burada o mürekkepli suyun üzerindeki yansımada hâlâ hayâllerini hakikat yapabiliyorlar. Çünkü suyun medeniyeti bambaşka ve sulardan yükselen bir şehrin medeniyet anlayışı ise çok özel ve kişisel.

Birkaç gün öncesinde kapısından girdiğim Atina'daki Grande Bretagne Oteli gibi burada da tesadüfen önünden geçtiğim Londra Palace Oteli kıyıda yürürken dikkatimi çekiyor ve resepsiyona bir postane aradığımı sorarken, müneccim edasıyla bana sunulan ve üzerinde büyük harflerle "Venice Music

Paul Morand

Paul Morand'ın Venises kitabı

Wagner'in 1883'te hayata gözlerini yumduğu Palazzo Vendramin Callergi

Map" yazan turist haritasını, bütün kararlılığıma rağmen, geri çeviremiyorum. Monteverdi'den Vivaldi'ye, Mozart'tan Wagner'e izleri sürülecek o kadar çok besteci var ki bu şehirde, ancak dört saate sığdırılması tabii ki mümkün olamaz. Bir tanesini seçmem lazım ve az sonrasında kanallarını bana gezdiren hasır şapkalı gondolcuya 13 Şubat 1883'te Venedik'te hayata gözlerini yuman Wagner'in palazzo'sunu soruyorum. Bana İtalyan aksanlı İngilizcesiyle Wagner'in son günlerini geçirdiği Grand Canal üzerindeki Palazzo Vendramin-Callergi'nin ne yazık ki rotamızın dışında olduğunu ve bu kısıtlı vaktimde San Marco Meydanı'ndaki Caffè Lavena'ya gitmemi tavsiye ediyor. *Lonely Planet* kitabı Palazzo Vendramin-Callergi'yi yüksek Rönesans'ın yüksek riskle buluştuğu 16. yüzyıldan kalma bir saray olarak tanımlıyor. Zira Wagner'in vefat ettiği ve üç odasının Wagner Müzesi'ne tahsis edildiği bu saray uzun senelerdir Venedik'in casino'su olarak hizmet veriyor.

Wagner, 1858'den vefatına kadar, değişik zamanlarda Venedik'te altı defa kalmıştı. Son gelişi ise *Parsifal*'in ikinci Bayreuth Festivali'ndeki prömiyerinden kısa bir süre sonra 1882 yılının Eylül ayında oldu. *Wagner and Venice* kitabının yazarı John W. Baker, Wagner gibi Alman kültürünün yaşayan bir efsanesinin neden Venedik'e bu kadar düşkün olduğunu ve hatta onun Teutonic dünyasından nasıl olur da bu kadar uzaklarda vefat edebileceğini sorgularken, bunun iki cevabından

Palazzo Vendramin Callergi'nin cephesine Wagner'in vefatı anısına 1910'da yerleştirilen mermer yazıt

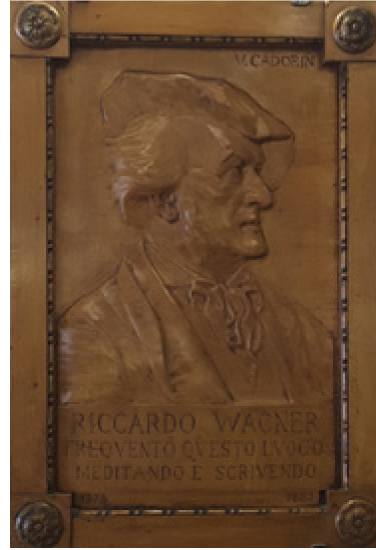

Eski bir kartpostalda Venedik'te gondol gezintisi

birincisinin daha kolay, ikincisinin ise zor olmasına rağmen yüzleşilmesi açısından daha kamçılayıcı olduğunu düşündüğünü yazar. Wagner Venedik'i coğrafi konumundan ötürü seçmiştir; ilerleyen yaşında sağlığı açısından Almanya'nın sert kışlarına kıyasla Venedik ona çok daha ılıman bir iklim sunmuştur. Hayatı boyunca insanlardan, düğümlenmiş aşk ilişkilerinden, gürültülü şehirlerden ve alacaklılardan kaçan Wagner için Venedik aynı zamanda bir tür sığınak olmuştur. Nitekim besteci Venedik'e ilk defa olarak *Ring*'i yarıda bırakarak başladığı *Tristan und Isolde* operasının birinci perdesini Zürih'te tamamladıktan sonra, Mathilde Wesendonck'la yaşadığı gizli ilişkinin ortaya çıkması üzerine karısı Minna ile bozulan ilişkilerinin ardından gelmişti. Wagner *Tristan*'ı sakin bir ortamda tamamlamak istiyordu ve burada geçirdiği sekiz ay içerisinde kaldığı Palazzo Giustinian'da ancak operanın ikinci perdesini besteleyebildi. *Tristan* Venedik'in ardından geçtiği Luzern'de tamamlanabilecekti.

Venedik daha şehre ilk varışından itibaren Wagner'i etkilemekte gecikmemişti. Günlüğünün satırlarından *Mein Leben*'e aktarılan bu ilk varış şöyle ifade bulacaktı: *"Grand Canal'dan Piazzetta'ya doğru aşağı giderken melânkolik izlenimler ve ağır bir ruh hali; görkem, güzellik ve köhnelik, hepsi birbiriyle yan yana; aynı zamanda modernitenin burada gelişmemiş olduğuna tanık olmak da insanı rahatlatıyor ve dolayısıyla canlı bir bayağılık yok. San Marco Meydanı'nın sihirli bir etkisi var. Tamamıyla uzakta, geçmişte kalmış bir dünya, burası yalnızlığı arayan birisinin dileklerine tamamen cevap veriyor: hiçbir şey gerçek hayatmış havasını vermiyor; her şey bir sanat eserinde olduğu gibi objektif"* (John W. Baker, *Wagner and Venice*, University of Rochester Press, s. 7). O daracık kanallarda gondolla dolaşırken alçısı dökülmüş, temellerindeki tuğlaları rutubetten yeşermiş, panjurları eskimiş eski binaların cephesinde Wagner'in tanımladığı o otantik, o görkemli, o güzel ve giderek çöken dokunun, organik bir şekilde canlı olduğunu görmek ve restorasyon uğruna başka şehirlerdeki mahallelerin yıkılarak yok olduğuna ve yerlerinde beliren kopyalarının ruhsuzluğuna acı içerisinde tanık olmak. Wagner'le Venedik kanallarını dolaşmak, *Tristan*'la o cephelere bakmak ve sulara batık bir şehrin hâlâ bir can simidiyle yüzdüğünü ve kendinizin de o can simidine ucundan tutunduğunuzu hissetmek; kaybolan geçmiş bir dünyaya kimileri üzülürken esasında turistlerle kaplı San Marco Meydanı'nda yalnızlığı bulan Wagner'i tek başınıza size rehberlik yaparken görebilmek. Belki de çok kısıtlı vaktimin olduğu bu güneşli Venedik beni bu defa bu yüzden çok büyüledi.

San Marco Meydanı'ndaki Caffè Lavena'yı bu hislerle bulduğumda Richard Wagner'in hatırasının sadece dünyadaki opera binalarını değil, bu Venedik kahvesini de ayakta tuttuğuna tanık oldum. Zira fiyat listesinin yer aldığı menünün üzerinde 1879'dan 1883'e kadar burasının Wagner'in kahvehanesi olduğu bestecinin portresiyle birlikte gururla yer almakta. Caffè Lavena 1750'de Regina d'Ungeria (Macaristan Kraliçesi) adı ile açılmış, 1860'da kahveyi satın alan Carlo Lavena buraya kendi adını vermiş. Wagner Caffè Lavena'ya hemen hemen her gün akşamüzeri saat 17.00 ile 18.00 arası uğrar, yarım saat kalır, Carlo Lavena'yla sohbet eder, dışarıda oturmak yerine, sessiz olduğu için, birinci katta, bugün de korunan masasına oturmuş. Üzerindeki madalyonlarıyla ve kırmızı kaligrafisiyle bana anneannemin de şekerlerini pek sevdiği "Confiseur" Ali Muhiddin Hacı Bekir'in armasını hatırlatan Caffè Lavena'nın bulunduğu San Marco Meydanı'nın betimlendiği eski devirden kalma ambalaj kağıdına bakarken orada yer alan küçük gondolda Wagner'i, kendi kelimeleriyle ifade ettiği gibi, mehtabın izinde Venedik'te gezerken düşünüyorum: *"Azalan ay artık geç yükseliyor: mehtap olduğu zamanlar ihtiyacını duyduğum ve bana verdiği o hoş hislerle beni çok rahatlatıyordu. Gün batımında düzenli olarak onu karşılamak üzere Lido'ya doğru gondola biniyordum, çünkü bu berrak gökte cereyan eden gündüz ve gece arasındaki savaş her zaman büyüleyici bir manzara ortaya koyuyor: sağa doğru gün batımının gül renkli havasında akşam yıldızı kibarca parıldıyor; ay bütün ihtişamıyla ağlarını bana doğru denize atıyor"* (Baker, *age*, s. 10). Bir ara Wagner'i mi yoksa Hisar'ın *Boğaziçi Mehtapları*'nı mı okuyorum gerçekten bilemiyorum ve bu satırlardan sonra geminin güvertesinden Akdeniz'de gün batımı saatinin soluk

Caffè Lavena'nın duvarında Wagner'in rölyef portresi

Wagner her akşam üzeri Caffè Lavena'da Carlo Lavena'yla sohbet eder, dışarıda oturmak yerine, sessiz olduğu için, birinci katta, bugün de korunan masasına otururmuş.

Caffè Lavena'nın 19. yüzyıldaki logosu

Caffè Lavena

San Marco Meydanı, Canaletto, 1730-35

gül renkli havasında ufukta doğan akşamın ilk yıldızına baktığım anları hatırlarken tabii ki Wagner'i ve Venedik'i gözümün önüne getiriyorum.

Bu Boğaziçi bağlantısı bana unutulmuş olan İstanbul doğumlu bir besteciyi, hatta bir zamanlar Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu'nun müdürlüğü görevinde dahi bulunmuş olan Bartolomeo Pisani'yi (1811-1893) hatırlatıyor. Pisani'nin pek çok bestesi arasında *Sur le bleu Bosphore* (Mavi Boğaziçi'nde) adını taşıyan ve eski bir Bizans şarkısı olarak Marie de Longeville'e ithaf ettiği bir eseri var. Ama esas Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu Müdürü'nün Venedik'in meşhur La Fenice Opera Binası'nda 1875-76 sezonunda, tam da Karnaval mevsiminde sahnelenmiş olan bir operası bulunmakta; *La Gitana* adını taşıyan bu dört perdelik operanın librettosunu ise Floransa'da yaşayan gazeteci Napoleone Giotti (1803-1897) yazmış. Venedik'e girerken yanından geçtiğimiz San Giorgio Maggiore Adası'ndaki Cini Vakfı'nın tarihi kütüphanesinde (Fondazione Giorgio Cini) bir rafta Pisani'nin notalarının nerede olduğu bilinmeyen *La Gitana* operasının librettosu ise öylece duruyor. Belki de bir gün bir müzik araştırmacısının Pisani'nin

Pisani'nin La Gitana operasının 1875-76 sezonunda sahnelendiği La Fenice Tiyatrosu

Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu Müdürü Bartolomeo Pisani'nin La Fenice Opera Binası'nda, tam da Karnaval mevsiminde sahnelenmiş operası: *La Gitana*

Pisani'nin La Gitana operasının librettosu

La Gitana operasının librettosunun bulunduğu Fondazione Cini Kütüphanesi

Sonradan Londra Palace adını alan Hotel Beau Rivage'ın eski bir kartpostalı

hayatına ışık tutarak *La Gitana*'nın dışında onun *La Péri, Rosmunda,* Naum Tiyatrosu'nda 1863'te sahnelenen *Ladislao* ve La Scala'da 1865'te prömiyeri yapılan *Rebecca* operalarını bulması ve bu İstanbul doğumlu bestecinin kapsamlı hayatını kaleme alması gerekiyor. *Une larme sur la tombe du Sultan Abdul-Medjid* adını taşıyan ve Sultan Abdülmecid'in vefatından sonra bestelediği hüzünlü eserini yaylı çalgılar orkestrası için aranje ederek ilk defa Prag'ın Rudolfinum'unda seneler önce kaydettiğim Pisani'nin hatırası bir Venedik sabahında San Giorgio Maggiore Adası'nın siluetine karşı şuurumda dolaşıyor.

Liszt'in de ziyaretçileri arasında bulunduğu Caffè Lavena'nın duvarında Wagner'in rölyef portresine bakıp, Pisani'yi de hatırlayarak, Londra Palace Oteli'nde bana tarif edilen San Marco Meydanı Postanesi'ne Cumartesi olması itibarıyla yarım günlük mesainin bitimine dakikalar kala yetişmişken, o gün doğum günü olan ve Venedik'ten yolu beş defa geçmiş bir başka besteciyi anmadan tabii ki ayrılamazdım. 7 Mayıs 2016; Cumartesi - Çaykovski'nin 176. doğum günü. Onunla ilgili Venedik'te herhangi bir yeri bu kısıtlı zamanımdan ötürü ne yazık ki ziyaret edememiştim; daha doğrusu öyle zannediyordum. Oysa adından dolayı önünden geçerken içeri girdiğim ve sonra da café'sinde bir kahve içtiğim Londra Palace Oteli'nde bana tesadüfen şehrin müzik haritası verilmişti verilmesine, ama hiç kimse bana, ta ki bu makaleyi kaleme aldığım sırada fark ettiğim, çok önemli bir bağlantıyı o an söylememişti. Meğer Londra Palace Oteli'nin eski adı Hotel Beau Rivage imiş ve Çaykovski 4. Senfonisi'nin orkestrasyonunu 1877'de Venedik'te bu otelde kaldığı sırada hazırlamış ve bugün kaldığı odaya Çaykovski Süiti adı verilmiş. Dolayısıyla ben büyük besteciyi Londra Palace Oteli'nin café'sinde Venedik'te yolumu bilmeden düşünürken, meğer onun bir zamanlar kaldığı ve adı sonradan değişen bu tarihi otele tesadüfen girmiştim. Hayatın sürprizleri içerisinde bazen kayıp seslerin izinde kaybolup gidiyoruz, ama bazen de onlar gelip bizi buluyorlar. Yeter ki o seslere inanıp, bunları içimizde duyabilelim.

Eski adı Hotel Beau Rivage olan Londra Palace Oteli'nde Çaykovski 4. Senfoni'sinin orkestrasyonunu hazırlamış ve bugün kaldığı o odaya 'Çaykovski Süiti' adı verilmiş.

Bütün bu düşünce zinciri, Wagner'in Venedik'te öldüğü günün yıldönümü olan 13 Şubat 2016 ve ertesi günü Prag'da Çek Radyosu'nda Adam Klemens idaresinde gerçekleşen *Kayıp Seslerin İzinde* senfonimin kaydı sonrasında stüdyodan ayrılarak tek başıma gittiğim Charles Köprüsü'nün hemen yanıbaşındaki Smetana Müzesi'ni gezerken açık bir pencereden Vltava'ya bakarken gördüğüm hiç beklenmedik bir manzarayı bana anımsattı. Prag'ın kalbinde, Vltava Irmağı'nda sanki yolunu şaşırmış bir gondol öylece aheste bir şekilde yol alıyordu. Kameramın objektifiyle de yakaladığım ve bana "acaba Venedik'te miyim?" dedirten bu gerçek tablo belli ki bu defa alışık olduğum şekilde maneviyattan değil, yıldönümlerine kıymet verdiğim bu büyük bestecilerin izinde kendimce yürürken, gelecekten yollanmış bir mesajın müjdecisiydi... ■

Altta: Prag'da Smetana Müzesi'nin penceresinden Vltava Irmağı'na bakarken âdeta yolunu şaşırmış bir gondol (Fotoğraf: Emre Aracı).

